

ZPÍVEJ

FILMOVÉ OTÁZKY

Autorem lekce je:
Carlos Natálio
Os Filhos de Lumière
(Portugalsko)

To, co vidíme, není vždy to, co slyšíme

Nová učitelka Žofi jde navštívit a poslechnout si sbor ještě dříve, než ji přijme ředitel školy. Cítí se přitahována hudbou a všemi žáky, jak společně zpívají. Učitelka jí pak řekne, že ještě nezpívá dostatečně čistě a že bude muset pohybovat rty, aniž by zpívala. O něco později její nová kamarádka Liza zjistí, že se to týká mnoha jejich spolužáků ze sboru: z jejich úst nevycházejí žádné tóny.

Jak nám režisér ukazuje tuto situaci? Zpočátku se dozvídáme jen o případu Žofi. A proto, aby se udržela myšlenka, že je to tajemství, vždy když vidíme sbor, slyšíme zvuk odpovídající zpěvu skupiny dětí. Zdá se, že obraz potvrzuje to, co slyšíme. Později Liza zpívá ve sboru a rozhlíží se okolo sebe. Zde režisér udržuje stejnou intenzitu hudby. Teprve když si Liza začne uvědomovat, že mnoho dětí ve sboru nezpívá, vidíme, že někteří žáci pohybují rty lehce přehnaně.

Postavě i divákovi tedy informaci o tom, že Žofiin případ není ojedinělý, přináší obraz (včetně Liziných pohledů okolo sebe), a nikoli zvuk. Ukazuje také, že řada členů sboru přispívá pouze k budování jeho „obrazu“, a nikoli k hudbě, kterou vytváří. Na závěr filmu, když žáci uskuteční plán, který si vymysleli, konečně vidíme souhru mezi zvukem a obrazem. Zde poprvé obrazu dětí, které naznačují rty zpěv, odpovídá nepřítomnost zvuku, nikdo nezpívá. Když rozzlobená učitelka odejde z pódia, vidíme všechny členy, jak zpívají skutečně to, co vychází z jejich úst současně s hudbou. Je to obnova rovnováhy příběhu s harmonií mezi obrazem a zvukem tvořeným sborem.

Zvuky také pomáhají přemýšlet o vztazích

Středobodem filmu je myšlenka, že dětský sbor je metaforou komunitního vzdělávání a vidění světa. Jde právě o to, zda skupina má nebo nemá mít jeden stejnorodý hlas, i když by hrozilo, že obětuje účast jednotlivců. Závěr přináší myšlenku, že hudba ve sboru vzniká souzvukem nesourodých hlasů, z nichž každý má své zvláštnosti. Film nám přináší zvukové nápovědy, které tuto myšlenku posilují. Prostor třídy ve škole, přesněji před začátkem vyučování, je toho dobrým příkladem. Jsou slyšet různé hlasy s různým zabarvením a různorodé zvuky, jako například: skřípání židlí, zvuky školních potřeb, křída na tabuli, školní zvonění, otvírání dveří, kroky apod. Třída tvoří zvukovou partituru – improvizovaný „sbor“ zvuků –, v níž se odhaluje identita tohoto malého světa.

Kamarádky a hudba jako vyjádření přátelství

Žofi a Liza se spřátelí díky hudbě. Při odchodu z jedné zkoušky sboru se Liza své kamarádky zeptá, proč zpívala jen jako. Ta jí jakoby dá babu, aby jí to nemusela říct, a uteče. Jak jedna honí druhou, slyšíme klasickou houslovou hudbu. U Lizy doma dívky se sluchátky poslouchají tutéž hudbu. Opět se objevuje, tentokrát v hravém tónu, téma filmu: Žofi chce hudbu slyšet ještě jednou a Liza předstírá, že přes sluchátka nic neslyší. Jakmile se ukáže, že to není pravda, vrací se opět hudba a dívky tančí a zpívají do jejího rytmu. V následující scéně Liza řekne Žofi, že věděla, že umí zpívat. Hudba je tedy začátkem jejich přátelství.

Hudba jako odraz našich pocitů

Když Žofi dostane od učitelky pokyn, aby ve sboru zpěv předstírala, je jí to líto. Když přijde domů, schová se v jakémsi dětském domečku, který přiléhá k jejich domu. Tam si znovu pobrukuje písničku, kterou jí učitelka nechala zpívat při hodině, aby ohodnotila její hlasový talent. Sedne si a zacpe si uši prsty, aby se slyšela zpívat. Nato se na sebe podívá do zrcadla, aby zjistila, jestli dokáže to, co po ní chtěla učitelka: pohybovat rty, aniž by vydala hlásku. Dívka tedy také prostřednictvím hudby vyjadřuje své pocity smutku a zklamání (viz Analýza snímku).

Ukázat/skrýt: film je domovem tajnosti

Film je vystavěn na základě divákovi skrytých prvků: v obrazu, ve zvuku, v příběhu. Jedním z cílů je oslovit naši představivost působivěji. Středobodem příběhu filmu je tajemství: v průběhu filmu toto tajemství postupně odhalujeme. Ne všichni zpívají, i když všichni vypadají, že zpívají. Později se Žofi zeptá své kamarádky, zda umí udržet tajemství, a pak přiblíží ústa k jejímu uchu a poví jí to. Divák neslyší, co jí říká, jen začátek věty a reakci, pláč. Zde není tajemství skryté, protože jediná Liza jej nezná, ale my diváci už víme, co učitelka Žofi nakázala.

Později Žofi řekne své kamarádce, že ji napadlo, jak bojkotovat učitelčin zákaz. Následuje série rychlého plánování v doprovodu hudby a tleskání. Děti vypadají, že něco chystají, o přestávce na dvoře, na školních schodech, v šatně, posílají si lístečky po třídě. To všechno, zatímco učitelka venku kouří a netuší nic o připravovaném plánu. I v této situaci se režisér rozhodl před divákem skrýt obsah toho, co se chystá. V závěru jsme stejně překvapení jako učitelka. Ovšem schopnost filmu skrývat může být ještě jemnější. Například až ke konci filmu pochopíme, že nevinné bonbony, které učitelka hudby rozdává žákům, mají sloužit jako odměna za oběť, kterou řada žáků přináší: skrývají své hlasy.

Záběr jako místo sjednocení

Ve filmu, který se zabývá tématem rovnosti nebo diskriminace uvnitř skupiny dětí, je obzvláště důležité si uvědomovat, jaké jsou naše možnosti, když se rozhodneme tuto skupinu natáčet. Na školním dvoře už jsme viděli, jak se režisér rozhodl natáčet interakci hrajících si dětí – po dvou nebo ve skupince, kruhový pohyb kamery vytváří dojem hudební choreografie (viz Analýza záběru). Stejně tak ve třídě, nová žačka je středem pozornosti spolužáků a cítí se kvůli tomu nepříjemně (viz obrázek a).

Obr. a

Při prvních zkouškách sboru, kdy ještě nevíme, že někteří žáci ve skutečnosti nezpívají, vypadají na obraze všichni rovnocenně (viz obrázek b). Ale když se pak Liza dozví od Žofi její tajemství, všimne si, že mnoho jejích spolužáků zpěv předstírá. A zde kamera vybírá malé skupinky nebo jednotlivé děti a sleduje Lizin udivený pohled (viz obrázky c, d). V rozhodujícím okamžiku filmu – když se žáci domluví, že budou doopravdy zpívat – končí režisér záběrem, který začíná tím, že se zaměří na obě kamarádky (viz obrázek e), a pak ustupuje, až zabírá celý sbor, jak doopravdy zpívá (viz obrázek f). Tato volba režiséra je velice důležitá, protože právě pohyb kamery, tak jak se to děje v samotném příběhu, všechny spojuje. Tento pohyb vzad zabírá a postupně zapojuje do obrazu celou skupinu. Poprvé se tak projevuje opravdový skupinový duch.

Obr. b

Obr. c

Obr. d

Obr. e

Obr. f